

La presència d'*opus spicatum* al Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac i voltants. Inventari aproximat d'un llegat singular que cal conservar

Òscar Masó

Centre Excursionista de Castellar del Vallès. Unió Excursionista de Sabadell. Centre Excursionista de Terrassa. Centre Excursionista Llorençà

Resum

La tècnica constructiva d'origen romà anomenada *opus spicatum* és present a diferents punts del Parc i forma part del seu valuós patrimoni arqueològic. El següent inventari aproximat descriu de forma actualitzada la situació dels vestigis i edificacions que incorporen aquest tipus d'aparell constructiu dins del Parc i els seus voltants. A més, s'hi exposa el seu estat de conservació i alhora es proposa, si escau, la seva protecció i restauració, com també la conveniència de senyalitzar-los i difondre'ls convenientment. Cal destacar que la majoria de vestigis d'*opus spicatum* situats dins del Parc es troben localitzats a la serra de l'Obac i presenten un estat de conservació precari.

Paraules clau

Opus spicatum, patrimoni arqueològic, inventari aproximat, protecció, restauració, senyalització, serra de l'Obac

Resumen

La presencia de *opus spicatum* en el Parque Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac y sus alrededores. Inventario aproximado de un legado singular que conviene conservar
La técnica constructiva de origen romano denominada *opus spicatum* está presente en varios puntos del Parque y forma parte de su valioso patrimonio arqueológico. El siguiente inventario aproximado describe de forma actualizada la situación de los vestigios y edificaciones que incorporan este tipo de aparejo constructivo dentro del Parque y sus alrededores. Además, se expone su estado de conservación y a su vez se propone, si es necesario, su protección y restauración, así como la conveniencia de señalizarlos y difundirlos convenientemente. Hay que destacar que la mayoría de vestigios de *opus spicatum* situados dentro del Parque se encuentran en la Serra de l'Obac y presentan un estado de conservación precario.

Palabras clave

Opus spicatum, patrimonio arqueológico, inventario aproximado, protección, restauración, señalización, Serra de l'Obac

Abstract

The presence of *opus spicatum* in Sant Llorenç del Munt i l'Obac Natural Park and environs. An approximate inventory of a singular legacy that should be conserved

The construction technique of Roman origin known as *opus spicatum* is present in various parts of the Park and forms part of its valuable archaeological heritage. The following approximate inventory updates the state of the remains and buildings that include this construction device in the Park and environs. The paper also notes their state of conservation status and proposes, where necessary, their protection and restoration, as well as urging that they should be properly signposted and promoted. It should be noted that most traces of *opus spicatum* located within the Park are in the Serra de l'Obac and are in a precarious state of conservation.

Key words

Opus spicatum, archaeological heritage, approximate inventory, protection, restoration, signposting, Serra de l'Obac

Introducció

L'*opus spicatum* és un tipus de construcció que consisteix a disposar els carreus en filades inclinades i oposades entre elles formant una figura d'espiga de blat o, per analogia, d'espina de peix.

Un mur d'*opus spicatum* acostuma a tenir dues cares paral·leles formades per filades de carreus que dibuixen una espiga, separades per unes altres filades de carreus horitzontals que permeten unir les dues parets amb pedres que li donen més estabilitat (lligades). L'interior de les parets s'omple de morter o de pedruscall (figura 1).

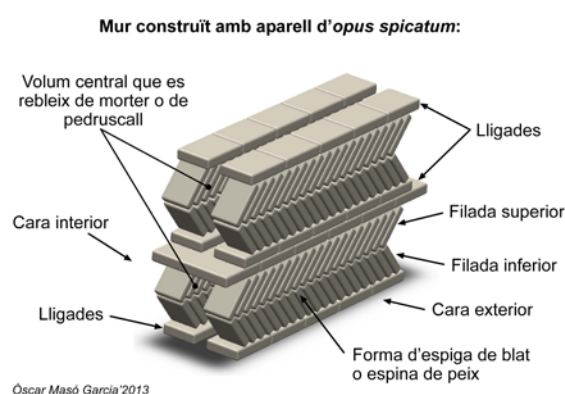

Figura 1. Dibuix tridimensional de les parts que componen un mur construït amb l'aparell d'*opus spicatum*. (Autor: Òscar Masó.)

Aquest aparell constructiu té arrels romanes i es va utilitzar més tard a l'època preromànica (s. VIII-X) i també en segles posteriors. Malgrat que l'*opus spicatum* no és un dels aparells més robustos per bastir murs, teòricament es creu que la simplicitat de la seva execució, que no exigeix bons tallistes ni pedra de bona qualitat i, sobretot, la càrrega simbòlica que la seva forma d'espina atorgava al món cristià van contribuir a la seva profusió (VALL, 1975, p. 2; FERRANDO, 1982, p. 101), malgrat que l'aparell més emprat en general fos l'*opus quadratum*.

Arran d'una conversa amb Jaume Serradell del mas de la Mussarra (Monistrol de Calders) l'any 2005, es va comentar que l'*opus spicatum* resisteix millor els terratrèmols, ja que és més flexible. Serradell posava l'exemple del mas de la Mussarra, que només té unes quantes filades d'aquest aparell i que per aquest motiu no va resistir un terratrèmol que hi va haver a la zona. Si el mas hagués estat construït tot ell amb *opus spicatum*, Serradell creia que hauria resistit la sacsejada.

La veritable funció de les filades esparses en forma d'espiga que hom pot trobar a les construccions inventariades en aquest treball encara constitueix un misteri, ja que no se sap del cert si es devia a motius simbòlics o constructius (FERRANDO, 2002, p. 229).

Història i característiques dels vestigis d'*opus spicatum* a Sant Llorenç del Munt i l'Obac

A la serra de l'Obac fa més d'un segle que es van inventariar per primer cop unes ruïnes amb *opus spicatum*, concretament a la serra Llarga l'any 1911 (GORINA, 1924b, p. 57), i des de llavors s'han anat inventariant més restes amb aquesta tipologia constructiva dins del massís, que s'han sumat a les construccions més conegudes i ben conservades dels voltants de la muntanya, com ara ermites, torres, masies i castells que presenten alguns trams erigits amb aquest aparell constructiu. Els terrassencs foren els primers a estudiar-les, i més recentment ha estat gràcies als sabadellencs, primer de la mà de Ramon Vall i Rimblas i, sobretot, d'Antoni Ferrando i Roig, que s'han pogut conèixer amb més profunditat els vestigis existents i se n'han descobert de nous.

Els masos emboscats

Dins del Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac les restes d'*opus spicatum* que s'han inventariat es troben exclusivament a la serra de l'Obac, i pertanyen sovint a vestigis emboscats de masos rònecs, un fet que atorga originalitat a les restes, encara que també una gran vulnerabilitat per la seva poca acurada facció i escassa cohesió.

L'origen d'aquests masos, erigits en un paratge hostil i gens procliu a donar rendibilitat econòmica a possibles explotacions agrícoles, forestals o ramaderes, es remunta a l'època dels inicis de la Reconquesta, quan la població de la plana va haver de refugiar-se a la muntanya i viure en aquelles precàries condicions de subsistència per fugir de la violència de les ràtzies musulmanes que assolaven sovint els terrenys fèrtils i més poblats de la plana (GORINA, 1924a, p. 53).

Trobem un motiu d'anàlisi en el fet que aquests masos van proliferar sobretot al ves-

sant occidental del massís. Una possible raó podria ser que la serra de l'Obac és menys inhospitalària i abrupta que la serra de Sant Llorenç del Munt, a part que és més a prop d'un riu important com el Llobregat, que degué aglutinar més població i sòl fèrtil que el vessant oriental, delimitat pel riu Ripoll, de cabal més escàs.

Aquestes edificacions constaven d'una sola estança i eren fetes de parets de pedra i un sostre de troncs i branques recobert de terra (FER-RANDO, 1982, p. 202). A mesura que la Reconquesta s'anà imposant, aquestes propietats es van anar deshabitant perquè la gent tornava a les terres més fèrtils de les cotes baixes. Tanmateix, no s'abandonaren tots els masos, malgrat que en segles posteriors les pestes i les guerres acabaren de buidar-los pràcticament tots.

Discrepàncies en la datació

Un motiu de desacord entre historiadors el trobem en la recerca de la veritable datació d'aquestes construccions, ja que no es pot assegurar que l'*opus spicatum* s'hagi emprat exclusivament en el període preromànic, atès que està constatat que es va continuar emprant fins al final de l'edat mitjana (CASALS i VICENS, 2004, p. 138; DAUDER, 1997, p. 83-84). En aquest sentit, hom troba sovint feixes escampades pel bosc amb filades evidents d'*opus spicatum*, com, per exemple, als voltants de la casa de la Gobiana (Talamanca) o al vessant oriental del coll de la Moreneta (Vacarisses); ara bé, si no es pot constatar documentalment l'existència de construccions en èpoques pretèrites en aquests indrets, el més probable és que es tracti de feixes bastides en èpoques més recents. Segons una entrevista que vaig tenir amb el vacarissenc Amadeu Pagès: «[...] la disposició més o menys vertical dels carreus, que sovint acabava donant unes filades similars a l'*opus spicatum*, gaudia d'una exhaustiva profusió a les feixes de vinya que hi ha als voltants del poble de Vacarisses, ja que ho feien perquè els carreus eren primis, irregulars i inestables, i d'aquesta manera s'aguantaven millor, sobretot a les parts altes d'aquestes feixes» (foto 1).

A pesar del gran nombre d'incerteses i mistèris que encara amaguen avui dia aquests vestigis, cal deixar en segon terme les discrepàncies sobre la seva funcionalitat i datació i prendre consciència de la importància històrica, l'origi-

nalitat i l'extrema vulnerabilitat d'aquests vestigis, la qual cosa els fa dignes de ser protegits i, sobretot, restaurats amb seny per poder perpetuar la seva indubtable rellevància.

Foto 1. Detall d'una feixa situada a prop del coll de la Moreneta (Vacarisses) amb una disposició que s'assembla a l'*opus spicatum*. (Autor: Òscar Masó.)

Metodologia emprada i objectius

S'han consultat dades i documentació sobre la presència de vestigis de construccions amb *opus spicatum* dins del Parc i els seus voltants (bibliografia, toponímia, història i documentació). Vaig fer aquesta tasca durant els anys 2004 i 2005, i no l'he represa fins a l'estiu del 2013.

Al mateix temps, he endegat una recerca *in situ* per localitzar aquestes construccions i n'he pres diverses dades (coordenades GPS, orientació, croquis amb les mides generals, etc.).

La recerca s'ha dut a terme poques setmanes abans de la presentació d'aquest treball per tal d'oferir unes dades com més actualitzades millor.

La intenció ha estat fer un inventari aproximat, no pas exhaustiu ni científic, encaminat a poder conèixer l'estat actual dels vestigis coneguts oficialment.

Segurament, es continuaran trobant noves restes d'*opus spicatum* al Parc Natural i als voltants, sigui excavant, retirant arrebossats que amagaven unes filades, sigui descobrint noves construccions amagades, tal com ha succeït recentment amb les ruïnes de la carena de la Fosca.

I malauradament també podrien desaparèixer vestigis o deteriorar-se irreversiblement, tal com va succeir a la casa del Racó (Rellinars) o al mas de la serra Llarga (Terrassa) (foto 2).

ARXIU DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE TERRASSA

Núm. 1 Clixé P. Gorina
Ruïnes de la Serra Llarga

Anys 20 del s.XX

Any 2013 Foto: Òscar Masó

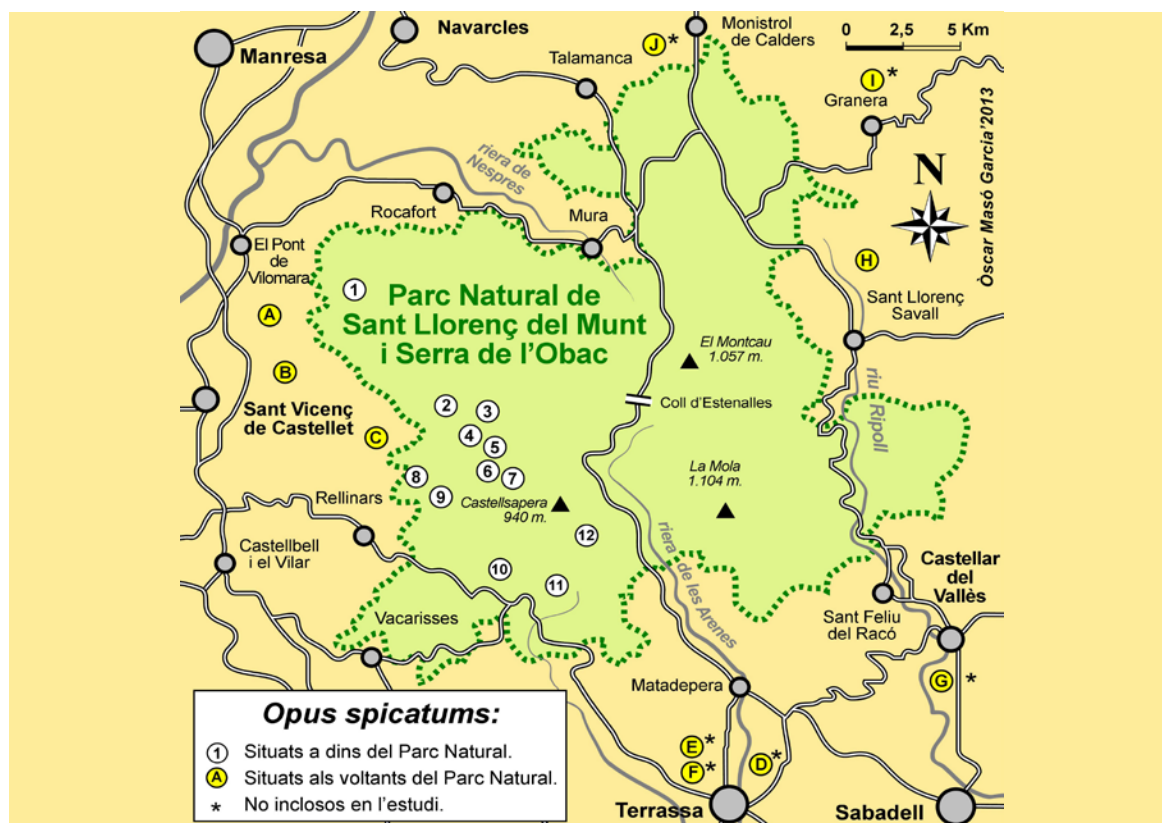
Foto 2. Ruïnes de la serra Llarga. A l'esquerra, situació durant la dècada del 1920. (Clixé: Pau Gorina. Arxiu del CET.) A la dreta, l'estat actual, minuat més del cinquanta per cent. (Autor: Òscar Masó.)

Resultats

S'han inventariat 12 construccions amb *opus spicatum* dins del Parc Natural, enumerades amb xifres aràbigues. Si es comparen amb la recerca dels anys 2004-2005, en general es mantenen en un estat similar i no cal lamentar cap deteriorament excessiu.

D'altra banda, s'han inventariat deu construccions més als voltants del Parc Natural, de les quals s'han pres dades de quatre, mentre que la resta simplement són citades com a complement informatiu de l'inventari. Aquests vestigis s'han enumerat amb les lletres de l'al·fabet per diferenciar-los dels altres.

A continuació, s'exposa l'inventari, començant pels vestigis situats dins del Parc Natural:

Mapa 1. Distribució dels vestigis d'*opus spicatum* desglossats en l'inventari.

Taula 1. Vestigis d'*opus spicatum* situats dins del Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac

Vestigis d' <i>opus spicatum</i>		Possible datació		Coordenades GPS		Dimensions (ample x alt) en metres	Orientació del mur respecte del nord (°)	Data de visita (efectuada per Albert i Oscar Masó)	Accions recomanades
Núm. (vegeu mapa)	Designació	Estat actual	Terme municipal	Datació	Segons autor	Coordenades			
						Altura (m)			
1	Ca l'Oliva	Precari	Pont de Vilomara	sense dades	sense dades	41° 40' 54.771" 1° 54' 17.8158"	356 3,15 x 0,9	45° oest	13-10-2013 Restaurar i senyalitzar
2	Masia de Matarrodona	Precari	Mura	s. XII	A. Ferrando	41° 39' 49.8594" 1° 56' 18.2508"	541 6,8 x 2,2	45° est	13-10-2013 Restaurar i senyalitzar
3	Carena de la Fosca	Molt precari	Mura	s. VIII-X	A. Ferrando	41° 39' 40.5282" 1° 56' 57.966"	630 2,6 x 0,45	60° oest	11-9-2013 Restaurar i senyalitzar
4	Carena de l'Espluga	Molt precari	Mura	s. VIII-X	A. Ferrando	41° 39' 21.7218" 1° 57' 1.4286"	665 1,2 x 0,4	90° est	11-9-2013 Restaurar i senyalitzar
5	Balma de l'Espluga	Precari	Mura	s. VIII-X	A. Ferrando	41° 39' 15.1554" 1° 57' 8.7984"	682 0,55 x 0,4	90° oest	11-9-2013 Restaurar i senyalitzar
6	Casa de l'Espluga	Precari	Mura	s. VIII-X	A. Ferrando	41° 38' 58.5456" 1° 57' 8.3232"	705 8,1 x 3; 6,5 x 3	55° oest; 35° est	11-9-2013 Restaurar i senyalitzar
7	Mas de la Rouriga	Molt precari	Mura	s. VIII-X	A. Ferrando	41° 38' 55.287" 1° 57' 35.0382"	715 4 x 0,7	60° oest	11-9-2013 Restaurar i senyalitzar
8	Casajoana	Restaurat	Relinars	sense dades	sense dades	41° 38' 57.0834" 1° 55' 21.2082"	423 múltiples filades	diversos	11-9-2013 Manteniment
9	Les Cases	Precari	Relinars	s. XIV	A. Dauder	41° 38' 29.5434" 1° 55' 43.4814"	478 3,85 x 1,2	60° oest	26-10-2013 Restaurar i senyalitzar
10	L'Obac Vell	Restaurat	Vacarisses	s. IX	R. Vall i Rimblas	41° 37' 36.3" 1° 57' 24.0762"	663 4 murs	~45° est; oest	21-9-2013 Manteniment
11	La Serra Llarga	Precari	Terrassa	s. VIII-IX	R. Vall i Rimblas	41° 37' 23.2284" 1° 58' 1.7112"	3 x 1,15; 3 x 0,85	50° est	21-9-2013 Restaurar i senyalitzar
12	Camí Ral (Collet Estret)	Molt precari	Terrassa	s. XI	A. Ferrando	41° 38' 24.2808" 1° 58' 35.6736"	4 trams	30° oest	21-9-2013 Restaurar i senyalitzar

Ca l'Oliva

Mas enrunat situat al nord de les ruïnes de l'hostal de Sant Jaume de Vallhonesta, al qual es pot arribar baixant per una pista que surt d'aquest hostal. Conserva una cantonera punxeguda i força vistosa. Al sud hi ha una tina amb la seva barraca adossada, i forma un conjunt ben conservat que es visita sovint (CV MONTCAU, 2005, p. 117-120). Aquesta construcció també es coneix com la Casa Encantada (FERRANDO, 2002, p. 226).

Foto 3. Ca l'Oliva presenta un mur amb una filada d'*opus spicatum* a la part inferior.

Foto 4. La cantonera punxeguda de Ca l'Oliva. (Autor: Òscar Masó.)

Al costat esquerre de la part interior de la cantonera, el mur presenta una sola filada d'*opus spicatum*. És de facció poc acurada, amb carreus gruixuts desbastats i amb algunes restes d'arrebossat barroer. Aquest vestigi es troba en estat precari i resta mig cobert per un llentiscle.

Masia de Matarrodona

Al vessant de llevant de la masia de Matarrodona surt un corriol que davalla vers el torrent de la font dels Horts de Matarrodona. Abans d'arribar a una torre elèctrica, trobem a mà dreta un gran mur de contenció de pedra seca que forma una cantonera contundent. L'hem de resseguir cap a la dreta, i al cap de pocs metres arribem a una alzina grossa de dues branques que cobreix un mur que conté diverses filades grolleres d'*opus spicatum*, algunes de les quals tenen una filada horitzontal al mig que les separa. Segons Antoni Ferrando, aquest mur denota que hi va haver construccions molt antigues a la zona (FERRANDO, 1982, p. 170 i 172). Més a l'esquerra, a uns 15 metres, la paret presenta una filada vertical i petita. Cal dir que la feixa és molt llarga.

Foto 5. L'*opus spicatum* de Matarrodona. (Autor: Òscar Masó.)

Foto 6. El mur contundent de la feixa de Matarrodona que allotja l'*opus spicatum*. (Autor: Òscar Masó.)

Carena de la Fosca (o de la pista de Matarrodona)

En aquesta carena s'han descobert recentment uns vestigis de mas ròneg emboscat amb una filada d'*opus spicatum* molt grollera. S'hi accedeix des de la pista que creua aquesta carena en direcció al pantà del Sot de Matarrodona. Just quan la pista davalla cap al pantà, cal resseguir la carena de la Fosca vers l'oest i amb una certa pujada fins a trobar, al cap de poc, aquestes restes recobertes de molsa. Lluís Hernández, recent descobridor i divulgador d'aquests vestigis, va consultar-los a l'historiador Antoni Ferrando, que va opinar que potser es tractava de les restes d'un antic mas annexonat a Matarrodona.

Foto 7. L'*opus spicatum* de la carena de la Fosca. (Autor: Òscar Masó.)

Carena de l'Espluga

La carena que es desprèn al nord-oest del turó de l'Espluga presenta unes restes de feixes molt antigues, entre les quals destaca una petita filada d'*opus spicatum* d'aspecte extremament fràgil. Aquest vestigi s'emmarca dins la resta de construccions medievals que hom pot trobar en diferents indrets dels voltants del turó de l'Espluga.

Foto 8. L'*opus spicatum* de la carena de l'Espluga. (Autor: Òscar Masó.)

Balma de l'Espluga

Sota l'arrodonit turó de l'Espluga, hi ha una extensa balma, edificada en dos punts. Dins la construcció esquerra, considerada d'antuvi una de les millors balmes obrades del massís, s'hi pot trobar una curta filada d'*opus spicatum*, amb una filada horitzontal central que fa d'espinna. Aquesta construcció va patir una desfiguració intensa al final del 1987, de manera que va perdre el seu encant històric i genuí. Aquests fets indignants es van donar a conèixer en el Butlletí de la UES (FERRANDO, 1988, p. 26-27).

Foto 9. L'*opus spicatum* de la balma de l'Espluga. (Autor: Òscar Masó.)

Foto 10. L'interior de la balma de l'Espluga. (Autor: Òscar Masó.)

Casa de l'Espluga

Es tracta d'una construcció notable amagada dins del bosc i redescoberta recentment per Antoni Ferrando després d'infructuoses recerques i molta constància (FERRANDO, 1984, p. 9-16). Aquest vestigi conté un dels grups de filades múltiples d'*opus spicatum* més interessants de la serra de l'Obac. Concretament, un

recinte de murs verticals i ben conservats que fan de cantonera, els quals encerclen una cisterna que conté filades d'*opus spicatum* fins i tot a la part reduïda de volta que s'ha conservat. Tot plegat, es tracta d'un conjunt digne de visitar i que necessita una bona restauració. S'hi pot accedir des del Quarto de Reixa, agafant el corriol que surt en direcció sud-oest.

Foto 11. La contundent cantonera de la casa de l'Espluga. (Autor: Òscar Masó.)

Foto 12. Filada oriental de la casa de l'Espluga. (Autor: Òscar Masó.)

La Rouriga (o Rauriga)

Es tracta d'un altre mas medieval emboscats de faccions molt precàries, amb una sola filada d'*opus spicatum* recoberta de molsa. Hi podem accedir des dels turons de la carena de l'Espluga, tot resseguint la llarga esplanada del corriol que davalla vers el torrent de la Cansalada. Just quan el camí fa uns revolts bruscos per descendir el cingle, trobarem les restes del mas a mà dreta (FERRANDO, 1984, p. 9-16).

Foto 13. La delicada filada del mas de la Rouriga. (Autor: Òscar Masó.)

Casajoana

Aquesta masia monumental de propietat privada de Rellinars és una de les més antigues del terme i, consegüentment, conté nombroses filades d'*opus spicatum*. En primer lloc, a la part interior de la casa, al costat del cup de vi, hi ha vestigis d'*opus spicatum* arrebossats i molt difícils de distingir. A l'extensa i llarga façana nord, que està parcialment arrebossada, s'hi poden distingir també diferents filades de facció poc acurada i una filada horitzontal que fa de nervi central de l'espina (construcció idèntica a la que ofereixen els *opus spicatum* de Matarrodona i de la balma de l'Espluga). És important recalcar que es tracta d'una propietat particular privada.

Foto 14. Detall de diferents filades d'*opus spicatum* a la façana nord de Casajoana. (Autor: Òscar Masó.)

Les Cases

Masia semienrunada de Rellinars accessible des del GR 5 que surt d'aquesta localitat i que conté un mur interior amb diferents filades d'*opus spicatum* en una estança situada al nord de la casa i que actualment fa de corral per al bestiar. El seu origen es remunta al segle XIV (DAUDER, 1997, p. 84).

Foto 15. L'*opus spicatum* de les Cases. (Autor: Òscar Masó.)

L'Obac Vell

Es tracta d'una de les masies més llegendàries del Parc Natural i que dona nom a tota la serra de l'Obac. Avui en dia es troba deshabitada, tot i que en part està restaurada, i acull el grup de murs amb *opus spicatum* més famosos i admirats del Parc Natural. La seva visita és imprescindible. Els orígens d'aquests vestigis són antiquíssims, i fins no fa gaires anys, una part encara es desconeixia (FERRANDO, 1982, p. 210-211).

Foto 16. Un dels murs de l'Obac Vell que conté més filades d'*opus spicatum*. (Autor: Òscar Masó.)

Ruïnes de la serra Llarga (o antigament Corralots de l'Obac)

Aquesta impactant construcció, formada per murs gruixuts i rectilinis, va suposar la primera presa de consciència de l'existència d'*opus spicatum* al massís. L'any 1911 un grup de terrassencs hi va fer una primera intervenció i, posteriorment, hi va excavar a fons (GORINA, 1924, p. 57-58). Es desconeix, de fet, quina fou la funció real que tingueren aquestes runes. Al vessant de llevant, s'hi troba un mur construït amb *opus spicatum* que presenta un dels acabats més acurats del Parc Natural. Se n'han conservat únicament els dos extrems, tot i que actualment algú hi ha bastit un mur de pedra seca per unir-los i evitar, d'aquesta manera senzilla, que les parts històriques es deteriorin més ràpidament.

En aquest sentit, l'any 1959 algú va provocar greus desperfectes que ensorraren una part dels murs d'*opus spicatum* (MASDÉU, 1971, p. 5; FERRANDO, 1982, p. 209) i, més recentment, durant la construcció d'una pista ampla just a tocar dels murs, alguns punts van quedar malmesos per les excavadores, sense que ningú no hagués parat compte de la importància d'aquelles parets.

Foto 17. L'interessant fragment dret del mur principal de les ruïnes de la serra Llarga. (Autor: Òscar Masó.)

El camí Ral

Un dels camins de més anomenada del massís, el camí Ral de Barcelona a Manresa, conté uns contraforts molt antics i amagats, just abans d'arribar al collet Estret, que provenen de la masia de la Barata. Aquests marges, situats al costat esquerre de l'històric camí en sentit ascendent, presenten quatre trams amb filades molt

grolleres d'*opus spicatum*, recobertes de molsa i d'aspecte molt fràgil. La seva existència denota l'antiguitat del camí que delimiten (FERRANDO, 2002, p. 171).

Foto 18. Un dels fragments delicats d'*opus spicatum* del camí Ral. (Autor: Òscar Masó.)

Construccions amb *opus spicatum* dels voltants del Parc Natural

A continuació, s'adjunta una breu menció d'aquests indrets (taula 2), els quals solen trobar-se en un estat de conservació molt millor que els vestigis inventariats dins del Parc.

Santa Maria de Matadars o del Marquet

Església interessant d'origen preromànic que ha estat restaurada recentment i que conté diferents trams construïts amb *opus spicatum*. La seva visita és molt recomanable (FERRANDO, 1982, p. 136-140).

Foto 19. Detall d'un dels murs de l'església de Santa Maria de Matadars. (Autor: Òscar Masó.)

Sant Pere de Vallhonestà (Cal Campaner)

Es tracta d'una altra església singular que mereix una visita. Al seu costat, s'hi troben les dependències de Cal Campaner, que acullen per la part posterior una bona mostra de murs amb filades d'*opus spicatum* prou acurades i restaurades (FERRANDO, 1982, p. 177-181). Recentment, els membres del Centre Excursionista de Sant Vicenç de Castellet, que utilitzen aquesta casa com a refugi excursionista, l'han restaurat més a fons i han afegit alguna modificació als murs.

Foto 20. Un dels *opus spicatum* de Cal Campaner de Sant Pere de Vallhonestà. (Autor: Òscar Masó.)

Mas del Racó

Aquestes ruïnes interessants, properes al torrent de la Font del Bosc, a Rellinars, reben la visita d'un grup que hi fa estades, i cal anar-hi amb respecte i cura. Hi trobem dos murs amb aparell d'*opus spicatum* força acurat i interessant de veure. Un dels murs dóna al torrent que revolta les ruïnes pel nord, i es troba a 4 metres de la contundent cantonada que formen les parets de la casa. L'altre vestigi d'espina de peix es troba a l'interior, i hauré de passar per sota d'una gran arcada, adossada a una mena de torre elevada, per trobar les boniques filades d'*opus spicatum*, erigides a tocar de l'arcada i a mà esquerra.

En aquestes ruïnes hi havia un mur amb més filades d'espina de peix que, segons ens contà l'escriptor Edmond Grau, va ser enderrocat durant unes obres que s'hi van fer. Es pot veure una fotografia d'aquest mur tristament desaparegut en el llibre d'Edmond Grau (GRAU i VANCELLS, 1997, p. 139), que constata que, davant d'aquests fets, el patrimoni arqueològic es troba en perill constant.

Taula 2. Vestigis d'*opus spicatum* situats als voltants del Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac

Vestigis d' <i>opus spicatum</i>		Possible datació		Coordenades GPS		Altura (m)	Dimensions (ample x alt) en metres	Orientació del mur respecte del nord (°)	Data de visita (efectuada per Albert i Oscar Masó)	Accions recomanades
Núm. (vegeu mapa)	Designació	Estat actual	Terme municipal	Datació	Segons autor					
A	Santa Maria de Matadars o del Marquet	Restaurat	Pont de Vilomara	s. x	A. Ferrando	41° 41' 34.3392"	1° 52' 23.1276"	diversos	5-10-2013	Manteniment
B	Sant Pere de Vallhonesta (cal Campaner)	Restaurat	Sant Vicenç de Castellet	s. XIII	Diputació de Barcelona	41° 40' 25.3662"	1° 53' 16.044"	0°; 90° est	5-10-2013	Manteniment
C	Mas del Racó	Precari	Rellinars	sense dades	sense dades	41° 39' 17.046"	1° 54' 49.2006"	30° est; 60° oest	19-10-2013	Restaurar i senyalitzar
D	Santa Magdalena de Puigbarral	Restaurat (prop. privada)	Terrassa	s. x	A. Ferrando Mateu Fusalba	41° 35' 21.2706"	2° 1' 40.1298"	diversos	—	Manteniment
E	La Torre del Palau	Restaurat	Terrassa	Alta edat mitjana	(suposat)	41° 33' 44.6466"	2° 0' 38.9952"	diversos	—	Manteniment
F	Castell de Vallparadis	Restaurat	Terrassa	s. XI	J. M. Masagué	41° 33' 52.7184"	2° 1' 8.8932"	diversos	—	Manteniment
G	Mas Astafort (Molí de can Busquets)	No confirmat	Castellar del Vallès	Medieval	(suposat)	41° 36' 7.5492"	2° 4' 50.361"	sense dades	—	sense dades
H	Sant Feliu de Valldàrcara	Precari	Sant Llorenç Savall	sense dades	Diverses hipòtesis	41° 42' 7.3584"	2° 3' 33.6378"	60° est	26-10-2013	Restaurar i senyalitzar
I	Castell de Granera	No confirmat	Granera	s. XII	Jordi Gironès	41° 43' 48.1182"	2° 3' 27.4896"	sense dades	—	sense dades
J	Mas de la Mussarra	Restaurat (prop. privada)	Monistrol de Calders	Alta edat mitjana	Diversos	41° 45' 13.5756"	2° 0' 3.996"	sense dades	—	sense dades

Foto 21. L'espina de peix del costat de l'arcada del mas del Racó. (Autor: Òscar Masó.)

Santa Magdalena de Puigbarral

Petita església d'origen preromànic situada dins d'una propietat privada de Terrassa, per la qual cosa caldrà demanar permís als propietaris per visitar-la.

Conté múltiples filades d'*opus spicatum* i actualment està restaurada i ben conservada, ja que antigament va ser gairebé desmuntada del tot perquè es creia que amagava un tresor (FERRANDO, 1982, p. 215).

La torre del Palau

Edifici històric de Terrassa, vestigi del castell palau que hi va haver en aquesta població. Actualment, es troba restaurada i és curulla de filades d'*opus spicatum*.

Castell de Vallparadís

Es tracta d'un altre edifici històric de Terrassa, de llarga història, que ha patit moltes modificacions i reformes. Actualment, està restaurat i els seus murs presenten també diverses filades d'espina de peix.

Mas Astafort (Molí d'en Busquets)

Aquest vestigi de Castellar del Vallès, bastant allunyat de l'àmbit d'aquest recull, va ser citat en l'inventari del patrimoni històric, arquitectònic i ambiental de Castellar del Vallès (2008-2010). L'inventari fa esment de l'existència de

murs construïts amb la tècnica de l'*opus spicatum*. Cal visitar aquest indret per constatar-ne la importància.

Sant Feliu (o Feliuet) de Vallcàrquera

En aquesta església d'origen molt antic, situada al terme de Sant Llorenç Savall, hi podem trobar unes restes d'*opus spicatum* de facció grollera al sud, damunt d'un sostre de volta mig enterrat (CASALS i VICENS, 2004, p. 138).

Foto 22. L'*opus spicatum* poc acurat de Sant Feliu de Vallcàrquera. (Autor: Òscar Masó.)

Castell de Granera

Es diu que aquesta construcció massissa i altívol, visible des de molts racons del terme de Granera, conté filades d'*opus spicatum* al vessant nord. Malgrat que es troba lluny de l'àrea d'estudi, caldria visitar el castell, tot i que el recinte interior és tancat i caldrà demanar permís per entrar-hi.

Mas de la Mussarra

Aquesta masia històrica és una de les més antigues del terme i, actualment, està restaurada. Inicialment, aquest edifici contenia paraments d'*opus spicatum*. És important recalcar que es tracta d'una propietat privada.

Vestigis d'*opus spicatum* desapareguts o no trobats

A continuació, esmentem diversos vestigis que poden haver desaparegut o que encara no

s'han trobat, tant dins com als voltants del Parc Natural:

- A la localitat de Monistrol de Calders, l'historiador Antoni Ferrando indica que s'hi poden trobar construccions amb restes d'*opus spicatum* (FERRANDO, 2002, p. 229), un fet que vaig consultar l'any 2005 amb Jaume Serradell de la Mussarra, segons l'opinió del qual ja no en queden restes al poble perquè s'hi van refer moltes cases.

- Al castell de Mura, el matadeperenc Narcís Serrat em va comentar que havia sabut que antigament hi havia murs amb l'aparell d'*opus spicatum*.

- Segons Ramir Masdéu, a l'església vella de Rellinars és possible que s'hi conservi *opus spicatum* als panys de les parets primitives (MASDÉU, 1971, p. 9).

Conclusions

Cal prendre mesures per conservar i restaurar la majoria de vestigis d'*opus spicatum* de dins del Parc i, ensems, fer-ne la difusió i senyalització adients.

En aquest sentit, els riscos que en general posen en perill la conservació d'aquestes construccions són:

- Les inclemències meteorològiques.
- La vegetació que creix salvatgement i que pot malmetre greument els murs.
- Els actes vandàlics.
- La massificació.
- La profanació de pedres per construir altres edificacions.
- La construcció de noves infraestructures.
- Els incendis, que poden deteriorar les pedres del mur.

La tipologia original d'aquests vestigis, la seva antiguitat i, alhora, la vulnerabilitat de molts d'ells exigeixen que siguin protegits convenientment i considerats com un atractiu únic i singular del patrimoni arqueològic de Sant Llorenç del Munt i l'Obac.

Agraïments

L'any 2004 em vaig interessar per la presència d'*opus spicatum* al massís de Sant Llorenç del Munt i l'Obac, després d'haver llegit l'obra de l'historiador Antoni Ferrando, i durant dos anys vaig dedicar-me a cercar, sol o en com-

panyia, la majoria dels vestigis citats per aquest autor. D'aquesta època, vull agrair l'ajut i el suport de Narcís Serrat i Comerma, d'Eduard Puig de la masia de Casajoana, de Jaume Serradell del mas de la Mussarra, d'Antoni Ferrando i Roig i, finalment, la companyia del meu gos *Duc*.

Aprofitant la convocatòria de la VIII Trobada d'Estudiosos, he visitat novament aquests *opus spicatum*, i hi he afegit aquells altres que no havia arribat a conèixer fa gairebé una dècada per tal de recollir-los tots en l'inventari que teniu a les vostres mans. D'aquesta darrera etapa de recerca, vull expressar el meu agraïment al meu germà Albert Masó Garcia pel seu suport i ajut en la tasca ingent de recerca, recollida i interpretació de dades, i a Lluís Hernández, descobridor de l'*opus spicatum* de la carena de la Fosca.

Bibliografia

- CASALS, Miquel; VICENS, Albert (2004): *El vessant desconegut de Sant Llorenç del Munt*. Sant Vicenç de Castellet: Farell Editors. 232 pàgines.
- CV MONTCAU (Consorti de les Valls del Montcau) (2005): *Tines a les Valls del Montcau*. Sant Vicenç de Castellet: Farell Editors. 240 pàgines.
- DAUDER, Andreu (1997): «*Opus spicatum*. Aproximació històrica». Dins: *XVIII Ronda Vallèsana. Rellinars*. Sabadell: Unió Excursionista de Sabadell.
- FAURA, Josep M. (1993): *Història de la serra de l'Obac*. Barcelona: L'Avenç.
- FERRANDO, Antoni (1982): *El Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i Serra de l'Obac. Història i arqueologia vistes per un excursionista*. Sabadell: El Pot. 382 pàgines.
- FERRANDO, Antoni (1984): «Els masos medievals de l'Espluga i la Rouriga». *Butlletí de la UES* (Unió Excursionista de Sabadell), núm. 66.
- FERRANDO, Antoni (2002): *Les sendes dels bandolers (Sant Llorenç del Munt-Serra de l'Obac)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 240 pàgines.
- FERRANDO, Antoni; COORDINADORA PER A LA SALVAGUARDA DEL MASSÍS DE SANT LLORENÇ I SERRA DE L'OBAC (1988): «Han desfigurat la balma de l'Espluga». *Butlletí de la UES* (Unió Excursionista de Sabadell), núm. 83.

GORINA, Pau (1924a): «Nota històrica. De les masies perdudes de l'Ubach». *Arxiu del Centre Excursionista de Terrassa (ACET)*, núm. 29, juny.

GORINA, Pau (1924b): «Apunts d'arqueologia i història de l'Ubach». *Arxiu del Centre Excursionista de Terrassa (ACET)*, núm. 29, juny.

GRAU, Edmond; VANCELLS, Frederic (1997): 70

fonts de Sant Llorenç del Munt i l'Obac. Terrassa: El Cau Ple de Lletres. 176 pàgines.

SOLÀ, Sch. P. (1935): *Guia monogràfica de Sant Llorenç del Munt*. Terrassa: Centre Excursionista de Terrassa. 280 pàgines.

VALL, Ramon (1975): «*Opus spicatum*» al Vallès. Autoedició.